

Kapitel 18

Antirasistisk allmänning i vardande: Aktivism för ett nytt Folkets Hus i "postrasismens" tidevarv

Aleksandra Ålund,
Carl-Ulrik Schierup
& Ilhan Kellecioglu

Folkets Hus skall bli deras fästning, från vilken de skola försvara vad de redan vunnit, men framför allt med andens och kraftens vapen draga ut till nya landvinningar.

HJALMAR BRANTING, 1898¹²⁹

Nuet är aldrig ett med sig själv. Det är fyllt av tidshål som slits upp av det förflutnas svikna löften för framtiden.¹³⁰

JAN VERWOERT, 2009

Från Folkets Hus till Folkets Husby

*Svälten*¹³¹ är titeln på en bok om vedermödorna i en banbrytande samhällsomvandling som med tiden skulle leda till den internationellt uppmärksammade svenska välfärdsstaten. Boken konfronterar oss, i spåren av den stora hungersnöden 1867–69, med minnen av fattigdom, överklassens arrogans och förtryck, samt en omfattande utvandring när 1800-talet närmade sig sitt slut. Sverige var då ett av de fattigaste länderna i Europa och endast sex procent av befolkningen hade rösträtt. Industrialiseringen var fortfarande i ett tidigt skede, med en spirande arbetarklass vars liv präglades av prekära försörjningsmöjligheter och arbetsvillkor, barnarbete och eländiga boendeförhållanden. Det var ett tillstånd som födde kritiskt tänkande och politiskt motstånd. En breddad politisk medvetenhet och facklig organisering fann stöd i ett solidaritetsnätverk av självstyrande Folkets Hus, som vagga för demokratisk socialism i en förändrad nation (Ståhl 2005). Det första Folkets Hus i Sverige grundades i Malmö 1893 och snart etablerades arbetarförsam-

129 Som citerat av Ståhl (2005: 11).

130 Vår översättning.

131 Av Västerbro (2018).

lingar i hela landet. Folkets Hus fick sitt namn från *Maisons du Peuple* grundade av den socialistiska kooperativa rörelsen i Belgien, som var en mötesplats för fackföreningar och politiska sammanslutningar. Det var en tid då ”det fria ordet” fortfarande var en vision (Ståhl 2005: 13) och autonoma arbetardrivna mötesplatser sågs som en viktig grund i kampen för yttrande- och mötesfrihet.

Den svenska arbetarrörelsen skulle bli en grundpelare för ett av 1900-talets mest internationellt omhuldade exempel avseende demokratisering, ekonomisk utveckling och social välfärd (t.ex. Sunkara 2019: 105–6). På sin höjdpunkt under mitten av 1970-talet uppmärksammades den svenska välfärdspolitiska modellen, på trots av en rad inbyggda paradoxer (Ålund & Schierup 1991), för sin liberala mångkulturella karaktär, syftande till inkludering på lika villkor av människor på flykt från krig och förföljelse. Invandrade skulle säkras tillgång till långtgående sociala, politiska, arbets- och kulturella rättigheter enligt parollen ”Jämlikhet, valfrihet och samverkan”. Denna vision bär på ett kritiskt budskap till vår samtid, när Sverige allt mindre legitimt kan hävda en exceptionell ställning avseende inkludering, solidaritet och social rättvisa (Schierup & Ålund 2011; Ålund & Schierup 2021; Andersson & Bengtsson 2021). Under 2000-talets andra decennium betecknades i själva verket Sverige i en av världens mest framstående ekonomiska tidskrifter (*Financial Times* 2013) som ett hasarderat nyliberalt experiment, i en redaktionell ledare med hänvisning till upproret i Stockholms marginaliserade förorter, år 2013. Detta stadsuppror kan knappast ses som relaterat till migrations- eller etnicitetsfrågor, skriver *Financial Times*, utan som en konsekvens av ekonomisk politik och social ojämlikhet.

Försvagning av välfärdsstaten, en växande prekarisering och dess uttryck i marginaliserade urbana områden, präglade av diskriminering och rasifierande stigma, kom att ligga till grund för en antirasistisk rättviserörelse bland unga postmigranter under 2000-talet. Detta har betecknats som en ”renässans från marginalen” som inkluderar solidaritet på tvärs av etnokulturella identiteter, religiösa tillhörigheter och institutionella gränser (León Rosales & Ålund 2018; Sernhede, León Rosales & Söderman 2019). I det följande tar vi upp utvecklingen av denna antirasistiska rörelses aktivism som grund för framväxten av ett nytt dekolonialt politiskt subjekt. Med utgångspunkt i en läsning av Stockholmsupp-

roret 2013 som ett ”möjligheternas fönster” (Kellecioglu 2017) relaterar vi frågan om urban mobilisering till ”återupppinnandet” av den tidiga arbetarklassens Folkets Hus under namnet ”Folkets Husby”. Folkets Husby grundades år 2016 i Stockholmsförorten Husby där upproret år 2013 tog fart. Detta nya Folkets Hus skulle utgöra mötesplats för hela det lokala samhället. Det skulle bli en ”organiseringens oas” (Al-khamisi, Rezai & Mohamed A. 2019), en medborgardriven allmänning¹³² i en rumsligt och socialt polariserad huvudstad.

Vi följer organisationen Megafonen och dess roll i kampen för mobilisering av det lokala civila samhället och för realiseringen av det nya Folkets Hus. I den samtida kampen mot rasifierande stigmatisering av det segregerade urbana rummet ser vi ett kreativt återskapande av det förflutnas mötesplatser genom en *platskamp*, med anspelning på det förgångnas – fortfarande pågående – klasskamp (León Rosales & Ålund 2018). Vi frågar oss om denna nya början kan komma att utgöra ett återtagande av ett, ännu icke bortglömt, demokratiskt arv från arbetarrörelsens förflutna under nya betingelser. Det är en fråga som vi tar upp i ett sammanhang av en bredare diskussion om hur en rådande postpolitisk hegemoni och en nyliberal storstadsregim kan utmanas, samt om vilka positioner det etablerade respektive det marginaliserade civila samhället intar i sammanhanget. Vi granskar engagemanget av professionaliserade icke-statliga organisationer och hur konkurrensen om fördelning av ekonomiska medel samspelar med villkorade former för partnerskap mellan stat, marknad och det civila samhället.

Med djupdykning i några pågående aktiviteter illustrerar vi hur Folkets Husby speglar förutsättningar att hävda sig som en medborgardriven allmänning gentemot trycket från etablerade icke statliga organisationer och villkorade former för partnerskap med offentliga finansiärer. Vilka öppningar finns för vad Yuval-Davis (1999) benämnt ”transversal dialog”? Det vill säga dialog på lika villkor mellan olika aktörer och

132 Se Schierup & Ålund (2020) för en vidare diskussion av prekarisering, social transformation och betydelsen av begreppet ”allmänning” (engelska: *common/commoning*), relaterat till 2000-talets urbana rättviserörelser. En tidigare version av denna artikel publicerades i en rapport från konferensen *Sharing Society: The Impact of Collaborative Collective Actions in the Transformation of Contemporary Societies*, Bilbao 2019 (Schierup & Ålund 2019).

möjligheter för underordnade och stigmatiserade sociala grupper att erövra en röst i sin egen rätt. I samband med detta är Antonio Gramsci (1971) begrepp ”de subalternerna” centralt. Det betecknar sociala grupper, disciplinerade och inordnade i en kulturell och politisk hegemoni, som hindrar eller reglerar deras röst och agens.

Det rör sig om en hegemoni som åberopar en ”postrasistisk” självförståelse (Sayyid 2017), men som härbärgerar en inneboende motsättning mellan en uttalad fördömdelse av rasism och dess fortsatta reproduktion. Ett självdeklarerat ”liberalt väst”, påpekar Sayyid, avsvärar sig visserligen beröring med den sedan andra världskriget utdömda nazismen, men lider samtidigt av amnesi när det gäller sitt kollektiva koloniala arv. En postrasistisk epistemologi – inbegripen i skenbart neutrala begrepp som ”kultur”, ”social sammanhållning”, ”utanförskap”, ”förorten”, ”parallellsamhälle”, ”invandrare” kontra ”svenskar” – kvarhåller enligt detta resonemang lika fullt kolonialitet som ideologi, politik och institutionell praktik, med ”integration” som ett centralt ledbegrepp (jfr Schierup 1993). Det handlar om ett städat språkbruk med (underförstådda) exkluderande anspelningar riktade mot så kallade ”utanförskapsområden”. Det är en dold diskurs (Jonsson 1993) genom vilken traditionella rasbiologiska markörer som ”hudfärg, skelett och hår” (Du Bois 1903: 13)¹³³ har osynliggjorts, fast behållit sin funktion i form av indikatorer för diskriminerande institutionella praktiker. ”Ras” har därmed kommit att ersättas av ”kultur” (jfr Ålund & Schierup 1991) som en ”flytande signifikant” (jfr Laclau 2005) med förmåga att rymma olika stigmatiserande resonemang. Härigenom läggs grunden för en, som Balibar (1990) benämner den, ”rasism utan ras” som ideologisk motor för en kapitalism beroende av prekärt arbete och superexploatering (jfr Pröbsting, 2015; Bhattacharyya, 2018; Marini 2005 [1973]).

Genom samspel av begrepp som *inbjudna* och *uppfunna rum* för demokratiskt deltagande samt *aktivt* och *aktivistiskt* medborgarskapande, diskuterar vi förutsättningar för antirasistisk praxis under dessa betingelser. Vi förstår härmed antirasism som förankrad i en aktivism som utmanar dominerande kulturella och sociala hierarkier och formulerar ett politiskt ställningstagande och handling mot postrasismen som ideologi,

133 Översatt från engelska – ”color, bone and hair”.

epistemologi och praxis. Därigenom grundas en politisk subjektivitet, en kontrahegemonisk epistemologi och en "motståndets estetik" (Weiss 2005), med potential att kritiskt reflektera över en rasifierande underordnings politiska och moraliska ekonomi. Det vill säga en förmåga att föreställa sig en alternativ ordning (Grünenberg 2012) och att utforma en praxis i linje med detta; en transformativ social rörelse (jfr Featherstone 2012) som konfronterar rasismens diskurs och institutionella praxis. Detta innebär en identifiering av rasismen i postrasismen samt en framväxt av relaterad antirasism.

Metodiskt bygger kapitlet på samtal med företrädare för det civila samhället och Stockholms stadsförvaltning, netnografi på sociala medier, utredningsrapporter, nyhetsrapportering, debattinlägg samt akademiska källor. Vi grundar analys och argument på ett longitudinellt kunskapsutbyte med rörelseaktivisterna i Stockholms segregerade stadsdelar (2012–22). Vårt tillvägagångssätt är inspirerat av vad Haraway (1988) benämner "situerad kunskap": ett perspektiv som förbinder engagemang i sociala rörelser med en kritisk akademisk positionering.¹³⁴ Detta inbegriper en kontinuerlig utveckling av ett metodologiskt perspektiv som bygger på en solidarisk relation till sociala rörelser och kunskapsutbyte med organiska intellektuella¹³⁵ som syftar till fördjupad empirisk kunskap, avseende problemformulering och teoriutveckling (se vidare Haiven & Khasnabish 2014; Hale 2001; Cox 2015; Polanska 2021).

Ett postpolitiskt tidshåll

Under parollen "flexibilisering" har den pågående nyliberala omvandlingen lett till ett beskuret medborgarskap, prekariserat arbete och otrygga försörjningsmöjligheter som en ny global norm. Ett nytt mångfasetterat prekariat har gjort sin entré i världshistorien, med rasifierade

134 Ilhan Kellecioglu, medförfattare till detta kapitel, har en bakgrund som aktivist i Megafonen, Ort till Ort och Socialt Center, Folkets Husby. Ålund och Schierup är medlemmar i Folkets Husby och deltar i internationella rörelser för migration, utveckling och mänskliga rättigheter.

135 "Organiska intellektuella" är ett begrepp myntat av Gramsci (1971). Det betecknar socialt engagerade intellektuella (vilket inte nödvändigtvis innebär någon formell akademisk träning eller bas) sprungna ur civilsamhällets rörelser med en central roll i rörelsernas kunskapsproduktion.

subalternerna som kärna (Standing 2011; Schierup & Bak Jørgensen 2016). Denna utveckling har präglats av djupgående förändringar i relationen mellan marknad, stat och det civila samhället och en utdragen kris för den liberala demokratin. Samtidigt har den också lett till nya utmanande sociala rörelser framväxta ur ett postpolitiskt tidshåll som slitits upp av det förflutnas svikna löften för framtiden.¹³⁶

Prekariserade arbetsförhållanden och beskuret medborgarskap har följt på en omvandling av välfärdsstaten till en nyliberal så kallad ”regleringsstat” (Majone 1997). Sett ur detta perspektiv är staten inte längre medlaren eller ”skölden” som skyddar samhället från spänningarna mellan kapital och arbete genom omfördelningspolitik (Sommer-Houdeville 2017). Genom en rad nya regleringar har staten kommit att understödja en genomgripande marknadisering av välfärdssystemet. Detta ytrar sig i en försvagning av det sociala och politiska medborgarskapet och förmågan att mobilisera motstånd och bilda politiska sammanslutningar.

Mitten-höger och mitten-vänster har i politiskt samspel kommit att konvergera mot vad Tariq Ali benämner det ”extrema centrum” (jfr Ali 2018), det vill säga ett politiskt sammanhang där olika partier har kommit att bedriva snarlik politik – ett sammanhang i vilket ”vänster” och ”höger” har förlorat innebörd och ersatts av en nyliberal konsensus i ”marknadens” tjänst, definierad som ett ”postpolitiskt” samförstånd (Mouffe 2005). Det står för ett sammanhang där de politiska partierna har övergett visioner om solidaritet, jämlikhet och social rättvisa och därigenom förlorat folklig legitimitet. Det är en ”smygrevolution”, konstaterar Brown (2015), som innebär slutet för den liberala demokratin genom att stöpa om dess moraliska och institutionella grundvalar till marknadsrationalitet på bekostnad av ett ”omintetgörande av demos” (de fria medborgarna). Detta får konsekvenser för det civila samhället. Ett ombildat, professionaliserat och avpolitiserat civilt samhälle har fått en framträdande roll och funktion som icke-statliga tjänsteleverantörer snarare än som en mobiliserande demokratisk kraft (O’Brien & Penna 1998; Kaldor 2003).

136 Anspelning på inledande citat av Verwoert (2009).

Nation i ombildning

Sverige är i dag en *Nation i ombildning* (Ålund, Schierup & Neergaard 2018), alltmer präglad av en polariserande segregation i termer av klass och ras.

En svensk version av det ”extrema centrumet” maskerar eller trycker undan politiska motsättningar – en postpolitik (jfr Tesfahuney & Ek 2016; Mouffe 2005) som överger demokratisk överläggning till förmån för expertstyre, underlagt new public management. Ett ”exceptionellt” svenskt välfärdssamhälle har därmed omvandlats till ett ”undantags-tillstånd” (Schierup, Ålund & Kings 2018 [2014]), det vill säga, som det definieras av Agamben (2005), ett systemiskt tillstånd genom vilket medborgerliga, politiska och sociala rättigheter har beskurits. Denna pågående ombildning av nationen bärs fram av en samfälld rasistisk diskurs om ”icke-tillhörande” Andra (Schierup, Ålund & Neergaard 2017). Det är en agenda som har tagit växande utrymme i såväl mitten-vänsterns som mitten-högerens politiska retorik i tävlan om rösterna från en desorienterad väljarkår, som inte längre känner sig övertygad av ett hävdvunnet narrativ om välfärdsstatlig solidaritet (Schierup & Scarpa 2018). Välfärdssystemets successiva erodering kom, i linje med detta, att betecknas som ”systemkollaps” (Dagens Nyheter 2015; Berg 2015) med invandringen och förorternas rasifierade prekariat som syndabock.

Detta politisk-ideologiska skifte äger rum i tandem med nedmonteringen av den svenska välfärdsmodellen. Mitten-höger och mitten-vänster har i politiskt samspel kommit att konvergera mot en hegemonisk normalitet som präglas av den nyliberala regleringens marknadsdogmatism. Borgerliga och socialdemokratiskt ledda koalitioner, som har alternerat vid makten sedan 1991, har fungerat som ”stafettlöpare för att främja ojämlikhet och profitering”, skriver Therborn (2018a: 3). Tillsammans har de sänkt skatterna på arv, förmögenhet och bostadsfastigheter till noll, gjort kapitalinkomster mindre beskattningsbara än arbetsinkomster och stramat åt omfattningen av sociala förmåner, som det samtidigt har blivit allt vanskeligare att få tillgång till.

Från en stat på 1980-talet, fortfarande med rykte om sig att vara ett av världens mest jämlika samhällen, har Sverige blivit ett av de mest

ojämlika samhällena när det gäller fördelningen av förmögenhet. Vårt land har sedan början av 1990-talet figurerat som OECD-medlemmen med den snabbaste ökningen av ojämlikhet i inkomst till dagens bottenläge som bara har sin motsvarighet i 1930-talet (t.ex. Therborn 2018b). Ett tillstånd med uttalade rumsliga dimensioner (Andersson & Bengtsson 2021). Det är en utveckling som särskilt drabbar segregerade och rasmässigt stigmatiserade stadsrum där vitala samhällsinstitutioner har lagts ned. Inte minst ungdomar i dessa områden lider av konsekvenserna av en, med internationella mått, extrem marknadisering av grundskole- och gymnasieutbildningen, vilket ger upphov till en kumulativ, rumsligt artikulerad, ras- och klassojämlikhet (Kornhall & Bender 2018).

Ändå är prekariseringen av dessa stadsdelar funktionell ur det rådande politisk-ekonomiska perspektivet som gynnar ”kapitalackumulering genom expropriering”¹³⁷ av allt gemensamt (Harvey 2004; jfr Fraser 2022). Dessa områden erbjuder ”yrkesgetton” (Feuchtwang 1982), där devalverade välfärdsförmåner och en disciplinär arbetslinje genererar en billig, exploaterbar reservarmé för den postpolitiska metropolens tjänsteekonomi (Schierup, Hansen & Castles 2006: 195–230). De är dessutom ett lukrativt byte för transnationella bostadsbolag, som skördar hypervinster genom skenrenovering och ogrundade hyreshöjningar (Kellecioglu 2021). Den därav skärpta prekära sociala situationen för familjer som lever på försörjningsmarginalen har skapat trångboddhet och vräkning av fattiga hyresgäster (Polanska, Degerhammar & Richard 2019). Det är produkten av en ”monstruös hybrid” som skapar och reproducerar socioekonomisk ojämlikhet, konstaterar Christophers (2013), och bidrar till att etablerade nätverk och social sammanhållning trasas sönder. Sveriges så kallade ”utsatta områden” riskerar härvid att uppslukas av en ”avancerad marginalitet” (Wacquant 1996) som tidigare ansågs som typisk för amerikanska urbana ”getton”, men så sent som på 1990-talet inte betraktades som någon realistisk bild av svenska förhållanden (Bunar 2000).

137 Översatt från engelska originalens ”accumulation by dispossession”.

"Förorten" – Kugge i den "post"-rasistiska diskursen

I förlängningen av denna utveckling har under 2000-talet, i likhet med USA, men också till exempel Frankrike (Dikeç 2007), även marginaliserade svenska storstadsområden blivit säten för en skärpt säkerhetspolitik med eskalerande polisiär aktivitet och en kränkande och diskriminerande rasprofilering (Schclarek Mulinari 2020). Militant säkerhetspolitik kopplas samman med en "mjukare" biopolitik, som inbegriper en bred repertoar av tekniker baserade på samverkan mellan polis och socialarbetare (Dahlstedt & Lozić 2018; Gressgård 2017). Det utgör former för kontroll och disciplinering av boende genom terapeutisk fostran av vad som betecknas som potentiellt "kriminella ungdomar", "dysfunktionella föräldrar" med förmodat bristande ansvarstagande, samt "traditionalistiska invandrarkvinnor" lidande av förmodad kulturell eftersläpning (Mulinari & Lundqvist 2018).

Dessa och dylika stämplande beteckningar kan läsas som bitar av undertexten till begreppet "förorten" som, bortom den urbana geografin som sådan, har kommit att bli en kugge i den svenska – förment postrasistiska – diskursen om "De Andra", de icke-tillhörande. Vid en kritisk granskning framstår en meningskedja av rasifierande konnotationer och associationer motsvarande Frankrikes "banlieus". *Badlands of the Republic* med Dikeçs (2007) kritiskt sarkastiska postkoloniala omskrivning. En dold postkolonial logik, inhyst i begreppet "förorten", kommer tydligare fram i den homologa diskursiva beteckningen "utanförskapsområden" – den senare liksom den förra inordnad under en stigmatiserande epistemologi med "integration" som övergripande politisk-ideologisk nämnare. Även den senare skönskrivande övermålningen av "utanförskapsområden" med det framstegsoptimistiska begreppet "urbana utvecklingsområden" härbärgerar en kvardröjande "maktens kolonialitet" (Mignolo 2007). Det bär, liksom begreppet "utvecklingsländer", på en nimbus av "den vita mannens börda" och "civilisatorisk mission" (jfr Easterly 2007; SNS 2008).

Idén om "utanförskapsområden" fortsätter – även om begreppet i den politiska retoriken i dag har trätt något i bakgrunden – att vägleda statliga ingripanden, socialt arbete och föreskrivna aktiviteter för ett domestic-

rat civilsamhälle i prekariserade stadsdelar. Diskursen om "utanförskapsområden" initierades 2004 av Folkpartiet (Folkpartiet 2004), numera Liberalerna. Tankegodset motsvarar innebörden i termen "fattigdomskultur", som myntades av den amerikanska etnologen Oscar Lewis (1968). Detta begrepp bygger på uppfattningen att fattiga människors kulturella värderingar upprätthåller deras eget utsatta tillstånd och bidrar till att återskapa en så kallad "fattigdomscirkel" över generationerna.

En sådan syn inbegriper i svensk tappning att social utsatthet och fattigdom förstås som grundade på ett ständigt självförvällat återskapande av avvikande kulturer, överförda från generation till generation. Kulturella skillnader gentemot den så kallade "majoritetsbefolkningen" anses skapa ett tillstånd där grupper som lever i utanförskap inte begriper hur "centrala samhällsarenor fungerar och inte heller den uppsättning av värderingar och kulturella referenspunkter som ger dessa arenor deras sammanbindande kulturella kitt" (Folkpartiet 2004: 8). Botemedel mot "utanförskap" ordinerar i skepnad av så kallad "egenmakt", ett bemäktigande genom civilisatorisk utbildning till "entreprenörskap" inbäddad i en föreställd politik för ett liberalt "socialt samförstånd". Således ska de kulturellt avvikande främmande, enligt en regeringsskrivning från 2008, fås att anamma den liberala demokratins värderingar i, vad som beskrivs som, "mötet mellan sinsemellan oförenliga individuella eller grupprelaterade värderingssystem, mål och ambitioner" (Regeringen 2008: 59).

Antirasistiskt medborgargörande: inbjudna kontra uppfunna rum

Över tid har vi kunnat se hur de föreställda offren för det så kallade "utanförskapet" ska komma att slå tillbaka. Under parollen "Platskamp" kom en ny urban rättviserörelse att ta form (León Rosales & Ålund 2018; Sernhede, León Rosales & Söderman 2019) – en rörelse ledd av unga postmigranter, med organiska intellektuella sprungna ur och genom rörelsen i spetsen. De visade sig i högsta grad ha en kritisk förståelse för hur samhällets "centrala arenor" fungerar, och en medvetenhet om aktivismens villkor, ständigt utsatt för risken att betraktas som illegitim av den liberala demokratins politiska och massmediala huvudfåra.

I detta sammanhang uppfanns beteckningen *Orten* som ett antirasistiskt motbegrepp till det stämplande begreppet, *Förorten*. Med begreppet *Orten* signaleras en dekolonial epistemologi som en kritisk kunskapsfond i skapande av en sammanhållande social och geografisk plats för

identitet och motstånd där stadens förtryckta kan räta sin rygg med värdighet (Sernhede, León Rosales & Söderman 2019). På denna grund bildas *Ortenrörelsen*, i likhet med den tidiga svenska arbetarrörelsen med fokus på kritisk kunskap och bildning i kampen för ett rättvist samhälle. I detta sammanhang bemöts begrepp som "integration" med motbegrepp som "social rättvisa", "organisering", "platskamp" och "folkbildning". "Utanförskap" konfronteras med begrepp som "stigmatisering", "renovräkning", "rasprofilering", "övervakning" och "militarisering".

Vi kommer i det följande avsnittet, med Stockholmsbaserade Megafonen som exempel, att framställa ortenrörelsens konstituering, handlingsramar och utveckling med hjälp av två sammankopplade begreppspar för utövande av antirasistisk medborgarskapspraxis: *uppfunna* versus *inbjudna rum* för medborgerligt handlande samt *aktivistiskt* versus *aktivt* medborgarskap.

Begreppet *inbjudna rum* (*invited spaces*) lanserades av Brock, Cornwall & Gaventa (2001). Det vidareutvecklades i olika sammanhang av, bland andra, Cornwall (2002), Gaventa (2006) & Miraftab (2009, 2004). Inbjudna rum är, argumenterar Gaventa (2006), relaterade till så kallad "deltagande styrning", formaliserad på olika nivåer från kommunal till nationell politik samt i globala politisk-institutionella sammanhang. I ett angivet syfte att skapa öppnare arenor för medborgardeltagande inbjuds medborgarna att delta i olika typer av myndighetssammanhang och organisationer, vare sig de är statliga eller överstatliga organ. Dessa inbjudna rum kan vara institutionaliserade och permanentade eller mer övergående former av samråd.

Varje civilsamhällelig aktör som verkar inom ramen för etablerade institutioner – lokala, nationella eller transnationella – riskerar dock att bli beroende av offentliga eller kommersiella finansiärer. Detta inbegriper risker för avpolitisering (Ålund & Schierup 2018), givet de faktiska betingelserna för deltagande i inbjudna rum. Kaldor (2003) talar i sammanhanget om omvandlingen av det civila samhället från en "aktivistisk" till en tämjd nyliberal version, i samband med att det civila samhället institutionaliseras som tjänsteleverantörer i en välfärdsstat på reträtt.

I Sverige har villkorade ramverk satts upp för kritiska sociala rörelser genom decentraliserad styrning. Det socialdemokratiska partiet, så gott som obrutet i regeringsställning 1932–76, var ursprungligen en

integrerad del av och den politiska förtruppen för självstyrande folkrörelser, som växte fram under industrialiseringens tidiga fas. Efter andra världskriget införlivades rörelserna i en enhetlig välfärdsstat genom konsensuskapande, med statlig finansiering av deras verksamhet som hävstång (Peterson, Thörn & Wahlström 2017). Denna politiska konsensus kom alltmer att utmanas av de nya sociala rörelserna från slutet av 1960-talet och framåt, inklusive den urbana rättviserörelsen på 2000-talet. I och med den nyliberala omvandlingen från tidigt 1990-tal kom strategier för reformering av den politiska kulturen att inramas av decentraliserade så kallade "partnerskap" mellan stat, marknad och civilt samhälle (Peterson, Thörn & Wahlström 2017). Sett ur detta nyliberala perspektiv kom "partnerskap" att fungera som idépolitiskt nyspråk för kooperering av det civila samhället med en roll som ställföreträdande välfärdsproducenter snarare än som en mobiliserande kraft för politiskt inflytande (Wikström & Lundström 2002).

Det är en version av det "civila samhället", som tävlar om villkorad offentlig finansiering i utbyte mot utförande av välfärdstjänster som en neddragen offentlig sektor inte längre anses borde eller kunna hantera (Papakostas & Kings 2021). Denna decentraliserade nyliberala förvaltningsregim upprätthåller, hävdar Kings, Ålund & Tahvilzadeh (2016), en villkorad positionering och ett beroende som tenderar att undergräva autonomi för lokala civilsamhällsorganisationer.

Dessa begränsningar avseende demokratiskt inflytande har under 2000-talet utmanats av olika former av aktivism. Det har, som i följande exempel från Stockholm, bland annat kommit till uttryck som urbana rättviserörelser ledda av ungdomar från stigmatiserade och institutionellt marginaliserade stadsdelar. Det handlar om aktivism som kritiskt svar på nedmontering av välfärd och bristande demokratisk delaktighet i lokalt beslutsfattande. En alternativ politisk röst grundas med utgångspunkt i det civila samhällets informella sfär. I detta sammanhang lokaliseras vi begreppet *uppfunna rum*.

I sina skrifter om deltagandestyrning i Kapstaden, utvecklar Miraf-tab (2004) begreppet *inbjudna rum* (invited spaces) och relaterar det till *uppfunna rum* (invented spaces).¹³⁸ Hon definierar inbjudna rum som

138 För en tidigare svensk tillämpning av dessa begrepp, se Oliveira e Costa (2015).

sociala rum för samverkan mellan gräsrotsaktivister, icke-statliga organisationer och "partner" bland lokala statliga institutioner och företag. Dessa partnerskap sponsras av statliga och icke-statliga finansörer och formaliseras genom statliga åtgärder (Miraftab 2004: 1). Uppfunna rum står i kontrast till inbjudna rum. De utgör plattformar för kollektiv handling som har utvecklats av gräsrotsorganisationer och som konfronterar status quo.

Den rådande stadsstyrningsordningen och den massmediala huvudfåran främjar, hävdar Miraftab, föreställningar om ett "autentiskt" civilt samhälle som verkar inom inbjudna rum, i motsats till en bild av en illegitim eller "ocivil" medborgerlig aktivism kopplad till uppfunna rum som utmanar eller ifrågasätter en hegemonisk ordning. Gräsrotsstrategierna är dock flexibla och rör sig mellan dessa sociala rum för att främja sin sak. Miraftab (2009) relaterar vidare denna flexibilitet till Gramscis (1971) begrepp "hegemoni", definierat som en dominerande konsensusgrundad idépolitisk maktordning, och använder begreppet "kontra-hegemoni" för att beskriva flexibla strategier som destabiliserar rådande ideologiska, politiska och ekonomiska maktförhållanden. Hon illustrerar hur gräsrotsrörelser använder det hegemoniska systemets politiska öppningar för att bestämma sina egna villkor för engagemang och deltagande, eller för att "avslöja och rubba de normaliserade dominansförhållandena" (Miraftab 2009: 34). Eller uttryckt genom ett nygramscianskt språkbruk: De inleder ett kontrahegemoniskt "ställningskrig", genom att agera inom, men också utmana, etablerade institutioner.

Begreppet uppfunna rum erbjuder ett perspektiv på urban aktivism som går bortom en konventionell förståelse av det "politiska". Det är en praxis som åsyftar handlingsutrymmen bortom formaliserat politiskt deltagande av "aktiva medborgare" – såsom röstning och partipolitik.

Isin (2009) kontrasterar denna konventionella förståelse av politiskt deltagande och dess omhuldande av "den aktiva medborgaren" med begreppet "aktivism" vilket han ser som grundläggande för ett substantiellt medborgarskap. Med aktivism avser han kritiska "rättighetsanspråk" som utgör grunden för *medborgargörande* processer. Det vill säga hur individer som politiska subjekt agerar för att faktiskt *bli* medborgare i substantiell mening. Det är, menar Isin, genom att "hävda medborgarskap som rättvisa som medborgarskap blir ett rum för rättigheter (och

skyldigheter)” (Isin 2009: 371–2). Isin slår således samman begreppet ”medborgare” och ”handling” (*acts and citizenship*) och drar slutsatsen ”att vara medborgare är att göra anspråk på rättvisa: att bryta habitus och agera på ett sätt som stör redan definierad ordning, praxis och status” (Isin 2009: 384). Således inbegriper ”medborgarskapshandlingar”, genom kamp för rättigheter och rättvisa, att nya medborgare träder fram som *aktivistmedborgare* och erövrar ”nya platser för bestridande, tillhörighet, identifiering och kamp ... som skiljer sig från traditionellt medborgarskap, såsom röstning” (Isin 2009: 371).

Genom att para ihop denna distinktion mellan *aktiv/aktivist* med innebörden av *inbjudna/uppfunna* rum för medborgarskapsutövande diskuterar vi i det följande subalternerna urbana ungdomars rörelser som ett kritiskt svar på nyliberal omvandling och rasifierad segregation i Stockholms marginaliserade förorter.

Platskamp

Ungdomsuppror, som kom till uttryck genom upplopp i Malmö, Göteborg och Uppsala 2009, och i Stockholm 2013 (Schierup & Ålund 2011; Schierup, Ålund & Kings 2018 [2014]; Dikeç 2017), satte fokus på missgynnade medborgares krav på social rättvisa. Dessa krav blev politiskt och organisatoriskt underbyggda genom en social rörelse som föddes i stigmatiserade urbana områden – hem för rasifierade befolkningsgrupper med övervikt av invandrade och deras ättlingar. Prekära levnadsförhållanden i segregerade stadsdelar utsatta för rasifierande stigmatisering, välfärdsnedskärningar och brist på utrymmen för demokratiskt deltagande i stadsplanering och beslutsfattande, kom under 2000-talet att bidra till en växande känsla av frustration bland främst ungdomar. Genom en mångfasetterad aktivism har dessa känslor omvandlats till kollektiva läroprocesser, vilket har skapat kritisk medvetenhet både inom rörelsen och genom de olika sätt på vilka den har riktat sig till det bredare samhället (Sernhede, León Rosales & Söderman 2019). De har inskrivit sina lokala samhällen som hemmahörande på egna villkor i staden och i det svenska samhället i stort. De har skapat ett nytt rum i det svenska samhället genom ett politiserat återopande av ”rätten till staden” (jfr Lefebvre 1991). Det är närmare bestämt detta som unga svenska aktivis-

ter åsyftar med begreppet *platskamp*. Det sammanfattar deras förståelse av det politiska på egna villkor. De står fram som en ny urban rörelse, förmedlad genom begreppet *Orten*, vilket utmanar de diskriminerande sociala, kulturella och rasmässiga innebörder som förbinds med den så kallade *förorten* eller det franska *banlieu*, och som bildar grund för 2000-talets urbana uppror i såväl Sverige som Frankrike (Dikeç 2017). En viktig aktivistgrupp var den ovan nämnda Stockholmsbaserade organisationen Megafonen som i sin självpresentation anslog betydelsen av global solidaritet genom sin slogan, ”En enad förort kommer aldrig att besegras!” (Schierup, Ålund & Kings 2018 [2014]). Megafonen grundades ursprungligen 2008 som en aktivistgrupp i Husby, ett marginaliserat förortsområde med 12 000 invånare som ingår i Järvafältet. Järvafältet är ett Stockholmsområde, med en befolkning nära 100 000, präglad av en polariserad social geografi. Det omfattar Kista Science City, ett av världens viktigaste IT-kuster – ett nätverk av strategiskt integrerade spetsföretag och berörda institutioner – sida vid sida med fattiga samhällen, som Husby. Husby hyser en majoritet av låginkomsthushåll med prekär försörjning, trångboddhet, osäkra arbetsvillkor och beroende av en fluktuerande gigekonomi. Livsvillkoren i detta, ursprungligen välplanerade och välbyggda, kommunala hyresbostadsområde har försämrats på grund av successiva privatiseringar. För närvarande (2022) är en central aktör i sammanhanget bostadsföretaget Victoria Hem¹³⁹ (tidigare Hembla), tidigare ägt av transnationella företaget Blackstone, men i dag av Vonovia, Europas ledande bostadsföretag. Bostadsföretaget är beryktat bland lokalbefolkningen i Järva för fuskrenovering och oskäliga hyreshöjningar samt försummat underhåll av bostadsbeståndet (Johansson & Kellecioglu 2021; Kellecioglu 2021).

Försämringen av försörjningen i området har tillspetsats av en minskande närvaro av offentliga institutioner inom hälsa och utbildning. Ändå drar en detaljerad undersökning, publicerad 2016, slutsatsen att Husbys invånare förmedlade en syn på sitt lokalsamhälle som vackert, säkert, ordnat och trevligt, i motsats till en rådande bild av Husby bland utomstående i Storstockholm som ett ”farligt”, ”kaotiskt” och ”fult” no go-område – ett stigma ”som djupt påverkar deras liv och deras tillgång till arbetstillfällen” (Fischer, Pochadt & Schrader 2016: 67).

139 En sammanslagning mellan bolagen Victoria Park och Hembla.

Ett uppfunnet rum: Antirasistisk aktivism som "medborgargörande"

Lokalbefolkningens föreställning om sitt område, som återgivits i ovan nämnda rapport, verkar återspegla att Husby är ett grannskap med en utpräglad känsla av gemenskap och en historia av politisk mobilisering (Sernhede, León Rosales & Söderman 2019; Dikeç 2017). Här utgör Megafonen ett talande exempel. Megafonen bildades vid en kritisk tidpunkt då Järvafältet undergick en fördjupad prekarisering, med ökande arbetslöshet bland ungdomar i samhällen som Husby samt nedläggning av institutioner som ungdomscentra, skolor, hälsocenter, postkontor, kommunkontor, socialförsäkringskontor, möteslokaler för boende etc.

Megafonen kommer sedan att stå i offentlighetens blickfång i anknytning till händelser kring Stockholmsupproret 2013. I den svenska mediala huvudfåran stigmatiserades Megafonen i detta skede som en upprorisk aktivism, omfattande demonstrationer mot försäljning av offentliga bostäder i Stockholm till spekulativa riskkapitalister. Men med en framgångsrik strävan att belysa djupare strukturellt och institutionellt grundade orsaker bakom Stockholmsupproret kom dock Megafonen att slå igenom som en både nationellt och internationellt erkänd röst för Sveriges fattiga stadsområden och deras diskriminerade och rasifierade befolkning (Schierup, Ålund & Kings 2018 [2014]).

Megafonens engagemang har rötter i stigmatisering och kriminalisering av ungdomar i Sveriges segregerade stadsområden men också i kamp mot brutna löften från den lokala stadsförvaltningen (León Rosales & Ålund 2018). I samband med detta ägde Megafonens första större deltagande i en offentlig debatt rum 2012, efter att ungdomar i Husby hade bjudits in av distriktsförvaltningen att presentera sina åsikter och idéer om stadsutvecklingsprogrammet Järvalyftet. Järvalyftet lanserades 2007 av den borgerliga majoriteten i Stockholms stadshus i syfte att stimulera ekonomisk tillväxt genom att integrera området i utvecklingen av Stockholm som helhet. Efter omfattande folkliga protester mot utvecklingsprogrammets inriktning bjöds boende in till dialog (se vidare León Rosales & Ålund 2018). En påtaglig begränsning av verkligt inflytande inom detta inbjudna rum blev dock en källa till besvikelse och frustration för lokala aktivister, inklusive Megafonen. Detta formulerades av

Al-khamisi (2015) i en retrospektiv betraktelse under rubriken ”En dialog som blev en monolog”.

Denna omskakande erfarenhet följdes upp av Megafonen genom en rad inlägg publicerade i nationella medier. Det blev en språngbräda för vidareutveckling av gruppen som en kritisk röst i offentligheten och som grund för ett ”uppfunnet rum” för medborgerlig aktivism (León Rosales & Ålund 2018). Detta manifesterades bland annat genom Harakat Café,¹⁴⁰ ett diskussionsforum för centrala samhällsfrågor som inkluderade aktivister, forskare och politiker.¹⁴¹ Genom frodande ortenrelaterad poesi och annan konstnärlig verksamhet framträder parallellt en nyskapande ”motståndets estetik” (jfr Weiss 2005) med potential för framväxt av en antirasistisk kulturell och politisk närvaro i den vidare nationella och internationella offentligheten. Ett exempel, med nära kopplingar till Megafonen, är *Revolution Poetry* (2009–19) som började i en liten lokal vid Husbygårdsskolan. Revolution Poetry omfattade workshoppar i textförfattande med grund i erfarenheter från Stockholms miljonprogram och utvecklade avancerade antirasistiska scenkonstexperiment som kom att uppföras på svenska storstadsscener.¹⁴²

Ortenrörelsens och, mera specifikt, Megafonens uppkomst handlar sammanfattningsvis om antirasistiskt motstånd mot stigmatisering av ortens invånare och utvecklande av en aktivism som fokuserar strukturella missförhållanden i samhället, brist på social rättvisa, välfärdens sönnerfall och demokratiskt underskott med brist på inflytande för ortens medborgare. Härigenom befastes Megafonens position som en antirasistisk rörelse för social rättvisa. Genom en satsning på bildning skapades en förmåga att uttrycka ett kritiskt perspektiv på förhållandena inom förfördelade stadsdelar och deras koppling till rasifiering av samhället. Detta formulerades i ett politiskt program med krav på en rad rättviseåtgärder, som sammantaget syftade till att skapa ett samhälle för alla, ”fritt från rasism, sexism och klassförtryck” (Schierup, Ålund & Kings 2018 [2014]: 14; León Rosales & Ålund 2018 [2017]).

140 Harakat på arabiska, turkiska och persiska betyder ”rörelse”.

141 Se vidare, t.ex: <https://press.raddabarnen.se/news/raedda-barnens-samarbete-med-megafonen-300433>.

142 Ett urval av Revolution Poetrys produktion har publicerats som bok (*Revolution Poetry* 2018).

Megafonens politiska program svarar mot vad Isin (2009) definierar som innebörden av *aktivistiskt medborgarskap*. Det förmedlar således ett uppdämt behov för människor i stigmatiserade stadsdelar att påverka politiska villkor för sina liv. Olika krav som programmet reser avser investeringar i offentliga tjänster för att stimulera sociala aktiviteter, inrättandet av ett rättvist utbildningssystem som garanterar hög kvalitet i alla skolor, anständigt arbete för alla oberoende av social och etnisk bakgrund, utveckling av proaktiva sociala program och en bostadspolitik som erkänner rätten till ett värdigt liv (se vidare León Rosales & Ålund 2018).

Med tiden kom aktivister i Megafonen att engagera sig i olika organisationer och nätverk inom det civila samhället samt i samverkan med kritiska tankesmedjor. Ett exempel var den första offentliga presentationen av en rapport om *rörelsejuridik*, författad av en av Megafonens grundare, Rami Al-khamisi (2015b), vid en internationell Unesco-sponsrad workshop 2015. Internationellt undersökande verksamhet, som bildade en viktig grund för rapporten, mottog stöd från den LO-finansierade tankesmedjan Arena Idé, som också stod för utgivning och spridning¹⁴³ av rapporten. Workshopen var ett event som samlade aktivister från Sverige, USA, Sydafrika och Frankrike. I rapporten diskuteras betydelsen av rörelsejuridik för Sveriges marginaliserade stadsdelar.

Publiceringen av denna rapport följdes upp av etableringen av Akademien för rörelsejurister¹⁴⁴ med stöd från Arena Idé, ABF och Hyresgästföreningen, syftande till fortbildning av unga jurister i praktisk och teoretisk juridik med fokus på maktrelationer som klass, kön och etnicitet i relation till rasism, diskriminering och övervakning.¹⁴⁵ I en senare rapport (Al-khamisi & Kakae 2019) beskrivs hur den svenska satsningen på rörelsejuridik som motstånd bygger på erfarenheterna från USA:s Black Lives Matter, Brasiliens *favelor* och Sydafrikas *townships*. I det svenska nationella sammanhanget omfattade Megafonens strategi dialog och ett

143 Bland annat genom en vistelse i USA där författaren, bland andra, intervjuade rörelsejurister och representanter för Black Lives Matter.

144 Länk avs. akademins möte 2017: https://www.facebook.com/rorelsejurister/posts/191848031428514/?paipv=0&eav=AfYiDs3uH44kdmMZjxXQ7P-NAh1zTlr5DdvuORIsrEbFfk5LvkgfXo2QacmCqpqWgWZA&_rdr

145 Akademins aktuella (2023) Facebook-sida tillgänglig på https://www.facebook.com/rorelsejurister/?locale=sv_SE.

brett samarbete på lika villkor med etablerade organisationer inom det civila samhället och tankesmedjor, som till exempel i fallet med Rörelsejurister ovan. Andra exempel är samverkan med PRO (Pensionärernas riksorganisation), Hyresgästföreningen, Rädda Barnen och Röda Korset.

Megafonens erfarenheter väcker i själva verket minnen av den legendariska *Rainbow Coalition* i Chicago i slutet av 1960-talet, som fortsätter att sticka ut som exemplarisk i dag (Williams 2013). Denna ursprungliga "regnbågskoalition" präglades av en övergripande solidaritet som förkroppsligar intersektionalitet mellan ras, kön och generation, med respekt för skilda identiteter jämsides med ett fokus på kollektiva erfarenheter av social ojämlikhet, klassförtryck och rasism. Vi möter, i skepnad av Megafonen, en liknande antirasistisk praxis. Den utmanar rasismens dolda grammatik (i form av "annorlunda kultur" som kodord för en kvarvarande dold diskurs om fenotypiska rasmarkörer), men är samtidigt inriktad (som Svarta pantrarna i Chicago under 1960-talet) mot ett tvärgående koalitionsbyggande.

Folkets Hus återskapat

Samarbetet mellan Megafonen och ett bredare civilt samhälle stärktes i samband med en lokal kamp för realisering av en lokal mötesplats. Detta skulle så småningom sammanstråla med "återuppfinnandet" av Folkets Hus, som ett föreställt lokalt rum för antirasistisk mobilisering i den vidare kampen för social rättvisa. Detta äger rum i ett skede när lokala hyresfria möteslokaler i Husbys bostadsområden stängs ner, i spåren av 2010-talets politiska miljö präglad av socioekonomisk åtstramning och new public management som ledande ideologi för urban styrning.

En viktig mötesplats för Megafonen var Husby Träff, en samlingslokal ägd av Svenska Bostäder. Megafonens föreläsningsserie, Harakat, stöddes av Rädda Barnen.¹⁴⁶ Röda Korset ansvarade fram till 2012 för lokalen, men upphörde då med motiveringen att dess budget inte längre tillät verksamheten.¹⁴⁷ Medborgarna informerades år 2012 av den lokala

¹⁴⁶ <https://press.raddabarnen.se/news/raedda-barnens-samarbete-med-megafo-nen-300433>.

¹⁴⁷ <https://husbyoccupation-blog.tumblr.com/>.

stadsdelsförvaltningen om att denna mötesplats skulle ersättas av mindre lokaler i en tidigare pub, och mot en betydande hyra. Detta ledde till protester i området och ockupationen av Husby Träff, en kampanj som skulle visa på en anmärkningsvärd solidaritet i det lokala samhället, som efter en längre kamp och lokal kraftsamling resulterade i att ett nytt Folkets Hus, med namnet Folkets Husby, äntligen kunde öppna sina dörrar 2016.

Efter upproret

Denna kamp för en ny mötesplats sker samtidigt i en kontext som vittnar om växande inflytande för flera etablerade icke-statliga organisationer i Husby efter upproret 2013. De välkomnades av lokala och nationella politiska företrädare som såg kravallerna som en sporre för att utveckla nya ”integrationsprojekt”. Denna utveckling kom att representera, skriver Kellecioglu (2017), ett potentiellt ”möjligheternas fönster”, som dock med tiden, varnar han, kunde komma att omvandlas till ett stryppgrepp på lokal aktivism.

En inflytelserik icke-statlig organisation i Husby kom att bli Fryshuset, med fokus på ungdom, utbildning och entreprenörskap samt rehabilitering av ungdomar med kriminell bakgrund. Det är en expansiv ideell organisation som på sin hemsida presenterar sig som ”Sveriges största organisation för unga” (Fryshuset 2021). Fryshuset drar nytta av ett betydande offentligt politiskt och ekonomiskt stöd. I dess styrelse ingår inflytelserika entreprenörer som härrör från flera affärsföretag, inklusive medie- och kommunikationsföretag, samt icke-statliga organisationer som arbetar med företagsledning, hållbar utveckling och mänskliga rättigheter.

En viktig aktör, med annan bakgrund och annat upplägg, är Folkets Hus och Parker. Det är en paraplyorganisation¹⁴⁸ som grundades år 2000 som en icke-partipolitisk centralorganisation och som benämner sig själv ”folk-rörelse”. Folkets Hus och Parker har mer än 500 lokala medlemsföreningar som mottar en betydande offentlig finansiering för sin verksamhet.

I sitt engagemang i Husby har Fryshuset och Folkets Hus och Parker byggt separata koalitioner. Fryshuset har samarbetat med till exempel Rotary (Kellecioglu 2017). Fryshuset fick tillstånd av kommunen att

148 Genom en sammanslagning mellan Folkparkerna och Folkets Hus.

öppna en skola som erbjuder klasser från förskola till gymnasium i konkurrens med kommunala skolor i området. Med stöd från distriktsstyrelsen fick man vidare tillstånd att öppna lokaler för ungdomsverksamhet, inriktad på entreprenörskapsutbildning. På sin sida utvecklade Folkets Hus och Parker allianser med Rädda Barnen, Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) och Hyresgästföreningen. Denna koalition stödde grundandet av Folkets Hus i Husby, följande på en gemensam avsiktsförklaring (2014), undertecknad av Folkets Hus och Parker, Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning och det kommunala bostadsbolaget Svenska Bostäder, där aktörerna gav löfte om att under 2014–2017 verka för att huset skulle övergå till medborgardriven verksamhet.

Folkets Husby

Folkets Husby har blivit ett hyllat socialt experiment (Kings, Kellecioglu, Rezai & Kravchenko 2021). Huset har mer än 60 medlemsföreningar, såväl lokala som organisationer baserade i Storstockholm och nationellt. Det har nära 85 000 besökare årligen. Dess styrelse och personal är bosatta i, eller har etablerade kopplingar till, det lokala samhället, vilket motiverar husets självpresentation som en ”medborgardriven mötesplats”. Det fungerar som ett livligt centrum för umgänge och erfarenhetsutbyte över etnokulturella och religiösa gränser. Det erbjuder ett engagerat socialt stöd och rådgivning, driver en rad kulturella och folkbildningsaktiviteter, samt lämnar utrymme för möten mellan organisationer samt samarbete med det bredare civila samhället, kommunen, näringslivet och akademien. Sammanfattningsvis, förklarar Mulinari, Tahvilzadeh & Kings (2020), erbjuder huset potential för etablering av en kritisk ”motoffentlighet”.

Huset fungerar utifrån egna stadgar för värdegrund, styrelse och personal och söker aktivt finansiering för verksamhet som matchar behov i huset och i lokalsamhället. Det fastställs i stadgarna (Scribd 2016) att Folkets Husby skall vara en viktig nod i samhällsutvecklingen ”med örat mot marken och blicken framåt” (Folketshusby 2021). Denna vision sammanfattar husets principiella inriktning att fungera som en medborgardriven allmänning, och att dess verksamhet skall utgå ifrån lokala initiativ. Det fastslås att det ska utvecklas samarbete med etable-

rade civilsamhällsorganisationer, bildningsförbund, bostadsbolag och kommunala myndigheter avseende verksamhet och finansiering. Därtill kommer kommunala, regionala och statliga stöd som Folkets Husby har sökt och beviljats.

Folkets Husby har under sin korta existens utvecklat en mångfald av aktiviteter relaterade till civilsamhälleligt socialt engagemang, socialt arbete, kultur och folkbildning, inklusive ett läsebibliotek,¹⁴⁹ som inrättades 2021 som service till lokalbefolkningen. En ansevärd hyra till ägaren, det allmännyttiga bostadsbolaget Svenska Bostäder, betyder att huset måste ta ut betydande avgifter för användningen av sina lokaler. Personalen betonar dock att undantag görs för användare utan tillräckliga medel och att det alltid finns en ”öppen dörr” för användning av husets lokaler för att stödja unga vuxna (Inkubatorn).

Stadsförvaltningen och regionala och statliga myndigheter finansierar större delen av husets budget. Under 2018 erhöll Folkets Husby ett mer långsiktigt stöd från den lokala stadsdelsförvaltningen genom ett ”IOP-avtal” (Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning 2018) för etablering av ett så kallat ”Idédrivet offentligt partnerskap” (se vidare diskussionen nedan). Annan finansiering har beviljats av Boverket som stöd till lokaler för ungdomsverksamhet och från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), till stöd för projekt för att öka valdeltagande och för att bygga upp ungdomsverksamhet i samarbete med det etablerade civilsamhället. Ungdomsaktiviteter innefattar vidare en studio där film, musik och podcaster produceras genom samarbete med ABF. En större satsning kring psykisk hälsa och insatser för ökat välmående i området har mottagit stöd direkt från Region Stockholm (myNewsdesk 2019). Men, som vi diskuterar längre fram, kan villkoren för finansiering och konkurrens med finansiellt starkare aktörer, som till exempel Fryshuset, medföra begränsningar av räckvidden för husets samhällskritiska potential, och därmed visioner för Folkets Hus som en genuint medborgardriven antirasistisk allmänning.

149 <https://www.nyhetsbyrannarva.se/folkets-husby-har-blivit-med-lasebibliotek/>.

”Organiseringens Oaser”: En vision för aktivistiskt medborgarskap

Folkets Hus och Parker, en nationell paraplyorganisation för Folkets Hus runt om i Sverige, grundades efter en lång period av avpolitisering av Folkets Hus som institution (Ståhl 2005). Folkets Husby representerar dock en integrerad del av ett bredare projekt inriktat mot att blåsa nytt liv i Folkets Hus och Parkers sociala engagemang genom etablering av nya ”medborgardrivna mötesplatser” i tolv av Sveriges mest förfördelade stadsområden. Detta syftade till, skriver dåvarande vd för Folkets Hus och Parker, Calle Nathanson (se vidare Léon Rosales 2019: 2), en förnyelse av Folkets Hus som inkluderande och socialt engagerande institution genom att skapa ”plattformar för folket i orten att höja sin röst i det demokratiska samtalet”, och därmed få större möjligheter att påverka sina egna liv och samhällsutvecklingen i stort.

I sin rapport, författad på uppdrag av Folkets Hus och Parker, betonar Léon Rosales (2019) att det, vid sidan av behovet av att säkra en stabil finansiering av Folkets Hus, är viktigt att utveckla gemensamma visioner som underlättar gränsöverskridande samverkan över ålder, religiösa och etniska gränser. De nya Folkets Hus, påpekar rapporten vidare, skulle kunna utgöra interkulturella rum för gemensam kreativitet som platser för inkluderande möten och aktiviteter i lokalsamhällen. Personer som är förankrade i lokalsamhället och åtnjuter brett förtroende bland olika befolkningsgrupper skulle kunna vara viktiga brobyggare mellan lokala och nationella civilsamhälleliga organisationer.

I denna anda engagerades 2018 tre lokala aktivister med bakgrund i Megafonen, på uppdrag av styrelserna i Folkets Husby och i Rinkeby Folkets Hus, att ta fram en vision för innovativa medborgardrivna mötesplatser. I sin rapport beskrev Al-khamisi, Atusa Rezai & Mohamed A (2019)¹⁵⁰ hur Folkets Hus i de två lokalsamhällena skulle kunna utvecklas till *Organiseringens Oaser*, och stärka medborgarinflytande i Järva. Denna utveckling avses bland annat omfatta en oberoende medieproduktion i syfte att utmana en stigmatiserande offentlig-politisk diskurs, samt

150 Hänvisar till rapporten, som vänligen ställdes oss till förfogande genom tillstånd av författarna hösten 2019. Rapporten har numera publicerats på Folkets Husbys hemsida (Al-khamisi & Rezai 2023).

utveckling av kritisk utbildning och forskning i samarbete med universitet och andra utbildningsinstitutioner. Det poängterades att Husen ska växa fram som lokala plattformar för medborgarnas inflytande inom bland annat utbildning och arbetsmarknad. Nätverk mellan Folkets Hus i skilda lokala samhällen ska stärka deras position i strävan att påverka strategiska beslutsfattare. Konsolidering av lokala mötesplatser, som korsar genus, ålder och etnisk och religiös tillhörighet, ska följa i fotspåren av och vidareutveckla tidigare erfarenheter av solidaritet och gemenskap, argumenterar författarna. Det vill säga ta vara på "kollektiv kraft som enat och förenat människor i demonstrationer, manifestationer och protester om nedskärningar, utförsäljningar, nedläggningar och om medias roll i samhället" (Al-khamisi, Rezai & Mohamed A. 2019).

Tvetydig positionering

När det gäller Folkets Husby pågår en rad aktiviteter som ligger i linje med ovannämnda rapport. Dock kringskärs visionen om att återskapa och utveckla Folkets Husby som en "organiseringens oas" av en tvetydig positionering. Med sitt beroende av offentliga finansierare konfronteras Folkets Husby med utmaningen att hävda en balans mellan villkorat "partnerskap", å ena sidan, och, å andra sidan, upprätthållande och vidareutveckling av samhällskritisk aktivism, rotad i lokalsamhället och befäst i breda civilsamhälleliga allianser.

Detta perspektiv ligger i linje med Antonio Gramscis (1971) klassiska idé om "det civila samhället" i en tvetydig position gentemot en dominerande konsensusbaserad politisk hegemoni. Detta vill säga att det civila samhället utkämpar ett ständigt "ställningskrig" inom den politiska hegemonins institutioner samtidigt med att det är underordnat samma hegemoni. Det är, som vi har berört ovan, ett dilemma med historiska rötter vilket återföds i nya kläder i samband med paroller för "partnerskap" mellan stat, marknad och civilsamhälle. Som vi diskuterar i det följande illustrerar utvecklingen av Folkets Husby denna dubbla position för det civila samhället. Dock varierar beroendet av offentlig finansiering i termer av "partnerskap", liksom graden och typen av villkor som de innebär, från aktivitet till aktivitet i huset. I det följande tar vi upp tre exempel på aktiviteter som illustrerar detta.

Socialt center Husby: en transversal rörelseallians

Socialt center Husby, medlem i Folkets Husby, bildades 2019. Centret har bedrivit rådgivningsaktiviteter i huset en gång i veckan för invånare i Järva. Det skapades som en koalition av aktivistorganisationer som kombinerar socialt arbete med lokal, nationell och internationell folklig mobilisering. Det kom att utveckla ett flexibelt förhållningssätt till samarbete och alliansbyggande med aktivistgrupper, icke-statliga organisationer och offentliga institutioner. Centrets arbete har fungerat oberoende av offentliga bidrag, och det har drivit sin rådgivningsverksamhet på volontär grund.

Socialt center Husby har arbetat med sociala problem bland områdets befolkning, förbundna med diskriminering, fattigdom, arbetsrelaterade frågor, asylrätt, nedläggningar av offentliga välfärdstjänster, övervakning och polisiära trakasserier samt brist på information och inflytande, inte minst när det gäller privatisering av flerfamiljbostadshus, skenrenoveringar och oskälig hyressättning. Centret utvecklades som en plattform för att hantera dessa problem genom professionell rådgivning och stöd från jurister, fackföreningsaktiva och bostadsaktivister, lokalt förankrade och aktiva nationellt och internationellt. Genom solidariskt koalitionsbygge av organisationer, som inom ramen för Folkets Husby, har centret erbjudit kostnadsfri rådgivning och bedrivit folkbildningsarbete genom workshoppar om bostads-, rätts-, arbets- och välfärdsfrågor.

Centret sattes i gång av tre organisationer: Folkrörelsejuristerna, fackföreningen SAC Syndikalisterna och bostadsrättsrörelsen Ort till Ort. Folkrörelsejuristerna har engagerat sig i rådgivning om migrationsrätt, arbetsrätt och familjerätt. SAC har engagerat sig i arbetskonflikter och stöd i arbetsplatsrelaterade frågor och är, i motsättning till svensk fackföreningsrörelses huvudfåra, engagerat i frågor som rör papperslösa arbetare. SAC har under en längre period, tillsammans med bidrag från Socialt centers aktiva, finansierat verksamhetens lokalkostnader i Folkets Husby. Numera (2023) bedrivs den fackligt orienterade verksamheten i Socialt center och Folkets Husby av Husby Arbetarcentrum (HAC), som till skillnad från SAC:s arbetsplatsorientering är en lokalsamhälleligt förankrad facklig organisation i Husby med verksamhet inom

Järvaområdet.¹⁵¹ Den tredje aktören är Ort till Ort, medlem i en europeisk koalition av bostadsaktivister (European Action Coalition for the Right to Housing and the City). Ort till Ort stödjer hushåll som, till exempel, är utsatta för vräkningar och oskäligen hyreshöjningar i samband med skenrenoveringar. Organisationen kopplar samman aktivister kring boende frågor i nationella och internationella solidaritetsnätverk.

Ett exempel på folklig mobilisering av medlemmar i Socialt center Husbys tvärgående solidaritetskoalition är Ort till Orts engagemang för att väcka en nationell proteströrelse mot marknadsdriven hyressättning inom bostadssektorn. I samarbete med Hyresgästföreningen arrangerade Norra Järva Stadsdelsråd, Vårdförbundet och Ort till Ort ett uppstartsmöte för boende i Stockholm, i Folkets Husby i februari 2020, som en del av mobiliseringen av en nationell rörelse mot lagförslaget om marknadsstyrd hyressättning. Mobiliseringen mot marknadshyra fortsatte med demonstrationer, som den 18 april 2021 ägde rum på 155 orter runt om i Sverige. Demonstrationerna samlade mer än sjuttio organisationer, nätverk och lokala föreningar. De manifesterade sammantaget en folklig mobilisering, som korsade generationer och sammanförde en mängd lokalsamhällen, medborgarrätsorganisationer, etablerade civilsamhällesorganisationer och fackföreningar.

151 Länk till HAC: <https://www.arbetarcentrum.nu/om/>.

Denna folkliga mobilisering återspeglar potentialen i vad Castells (1996: 498) har kallat en "platsernas motkraft" – ett kritiskt svar på nedmonteringen av välfärdsstaten och polariseringen av staden när det gäller klass, ras och plats. När en sådan mobilisering omfattar en mångfald av deltagare som rör sig i samma riktning kan vi tala om ett kontrahegemoniskt nätverk (Purcell 2009),¹⁵² som förverkligar idén om transversal solidaritet. Sett i detta perspektiv äger Folkets Husby genom samverkan med Socialt centers olika organisationer och deras nätverk en potential för aktivism av betydelse utanför lokalsamhällets gränser, parallellt med centrets vardagliga stöd och rådgivning för boende i Husby och andra marginaliserade stadsdelar.¹⁵³

Ort till Ort är en antirasistisk rörelse, med fokus på dagens institutionellt segregerade urbansamhälle, som relaterar sig till svensk folkrörelsehistoria i gestalt av, i synnerhet, Hyresgästföreningen. På liknande sätt beskriver sig HAC som en historisk förnyare av den svenska arbetarrörelsen med fokus på de radikalt förändrade förhållanden som härskar på 2000-talets arbetsmarknad, och som i synnerhet drabbar stadens fattiga, segregerade och stigmatiserade förortsområden, som i fallet Husby. Det vill säga "arbetare som saknar många av de elementära [...] fackliga rättigheter som arbetarrörelsen tillkämpat sig under mer än 100 år".¹⁵⁴ HAC kan, som det sammanfattas i rubriken till en podcast från GigWatch, ses som "en fackförening men ändå inte"¹⁵⁵. Den är dock snarare mer än så.

HAC är en lokal facklig organisation som verkar inom Järvaområdet. Men snarare än att fokuseringen på lokalsamhället är en begränsning utgör detta en styrka, berättar HAC:s grundare i ovan nämnda podcast. På dagens fragmenterade arbetsmarknad finns inte längre de verksamhetsbaserade arbetarkollektiv som tidigare utgjorde basen för facklig mobilisering och kollektiv aktion. Det gäller i synnerhet de delar av arbetsmarknaden som är präglade av splittrade och prekära arbets-

152 Syftar på vad Purcell (2009) benämner "networks of equivalence".

153 Bilden är en kopia av Ort till Orts logotyp.

154 Från HAC:s hemsida: <https://www.arbetarcentrum.nu/om/>.

155 Länk till intervju med HAC:s grundare och drivande aktivister *Shamal Ali* och *Jonis Farah*: <https://podcasts-francais.fr/podcast/gigwatch-podden/husby-arbetarcentrum-en-fackforening-men-anda-inte>

villkor, hyperexploatering och osäkra och tillfälliga anställningar utan fackligt skydd, och som boende i fattiga och stigmatiserade urbana områden i hög grad är förvisade till. Därmed krävs andra fackliga strategier där organisering och solidarisk mobilisering och ömsesidigt stöd inom ramen för lokalsamhället är grundläggande.

I detta perspektiv presenteras HAC som en facklig organisation som arbetar utanför de traditionella fackens ramar. Det skapas här, framför grundarna, en mötesplats för utbildning och socialisering för människor som kan känna sig isolerade, såväl som boende som i sin situation på arbetsmarknaden. Inom ramarna för HAC, Socialt center och Folkets Husby kan områdets boende mötas och samverka med andra i en liknande situation, utväxla erfarenheter, inte bara angående arbete och arbetsmarknad, utan också om boende, utbildning och hela sin livssituation. Man kan delta i informations- och bildningsaktiviteter samt få juridisk hjälp kring tvister med arbetsgivare avseende utebliven lön, orimliga anställningsvillkor och andra arbetsrelaterade problem. Det är ofta problem som i vanliga fackförbund drunknar i ”den byråkratiska apparaten”. Eller det är problem som fackföreningarna inte förmår, får eller vill engagera sig i. Det gäller i synnerhet med avseende på avtalslösas, gigarbetares eller papperslösas situation. Möten och erfarenhetsutbyte kan befrämja

att enskilda människor kan komma att känna sig aktiva och delaktiga samt motiverade för att delta i kollektiva aktioner mot hyperexploatering och rättslöshet på den fragmenterade arbetsmarknaden.

Liksom Ort till Ort har också HAC engagerat sig translokalt, till exempel i den landsomfattande mobiliseringen av en proteströrelse mot försämringar i lagen om anställningsskydd 2020.

Även det följande fallet illustrerar en potentiellt translokal kraft i varande.

”Psykiska problem” eller systemförtroick? Mot en subaltern subjektivitet

Det gäller en verksamhet på Folkets Husby som växt fram utifrån ett gräsrotsinitiativ. Tre unga män startade 2017 den ideella föreningen Unity & Cultivation. De utvecklade samtalsforum, poddar och arrangemang med fokus på att lyfta fram unga människors mående i områden som Husby. Verksamheten, som har mött positiv respons bland områdets unga, lokaliserades till Inkubatorn, en del av huset öronmärkt för unga, 18–30 år, med fokus på samhällsengagemang. Genom bidrag sökt för ungdomsverksamhet kunde två av Unity & Cultivations grundare timanställas på Folkets Husby, för att möjliggöra fler samtalskvällar i veckan. En viktig bakgrund för verksamheten var initiativtagarnas personliga erfarenheter av att växa upp i familjer präglade av ekonomiska trångmål, rasifiering och kulturell stigmatisering. Deras uppväxt präglades av erfarenheter av diskriminering, övervakning och polisiära trakasserier, erfarenheter som delas av många unga i området och som har bidragit till hälsoproblem och relaterade känslor av psykosocial osäkerhet.

Projektet, som först drevs som ideellt arbete, kom 2019 att finansieras genom anslag från Region Stockholm, sökt av en av initiativtagarna från Husby. Ett fokus har varit att skapa en samsyn och ett ägandeskap i formuleringen av begreppet psykisk hälsa som grundat sig i förutsättningar som ekonomi, bostad och andra relevanta teman, med hänsyn till främst unga mäns erfarenheter. Aktiviteterna har fokuserat på ungdomars delaktighet, kunskapsproduktion och medvetandegörande i ett individuellt och kollektivt perspektiv. Detta inbegriper öppna forum för social gemenskap i form av föreläsningar, samtalsforum (unity talks) och podcaster. Deltagande i sociala medier och spridning av erfarenheter inom Järva har uppskattats i olika andra marginaliserade områden

i Stockholm samt i andra svenska städer. Arbetet inom Unity & Cultivation har även kommit att omfatta organisering av föräldrar avseende bristande krisstöd relaterat till skjutvåld, med formulering av kravlistor samt organisering av psykologstöd. Detta har involverat samarbete med Rädda Barnen.

Unity & Cultivations arbete påminner om Paulo Freires (1970) kritiska pedagogik för utveckling av emancipatorisk utbildning, genom att relatera psykisk hälsa till strukturella problem: social och klassmässig underordning i spåren av rasism och kulturell stigmatisering. Det har härmed syftat till att utveckla kritiskt tänkande om dominerande diskurser som betraktar psykisk ohälsa som ett individuellt problem, skilt från ojämlikhet i livsvillkor, social polarisering, segregation och den bredare normativa, politiska och ekonomiska ordningen. Sammanlänkning av erfarenheter av rasifiering med maktrelationer kan grunda en kunskapsproduktion för utveckling av ett kritiskt politiskt subjekt (Choudry & Kapoor 2010), som begripliggör sambanden mellan individuella, kollektiva och strukturella villkor. Unity & Cultivations strategier har således fokuserat på att utveckla kunskap om kollektivt delade erfarenheter av platsbestämd underordning och därmed skapande av en frigörande subjektivitet i konfrontation med dominerande normativa diskurser. Vad som karakteriserar sådana tillvägagångssätt, kan – fastslår Manojan (2019) med hänvisning till Freire och Gramsci – leda till en kollektivt utvecklad praxis som frigör potentialer bland förtryckta, genom att stärka medvetenhet, praktisk kunskap och vardagligt sunt förnuft, och därigenom förmågan att ställa krav på social rättvisa.

När ungdomar identifierar egna erfarenheter som kollektiva bidrar detta till att iscensätta en gemensam verksamhet. Folkets Husby har i sammanhanget kommit att fungera som en trygg plats för att bygga upp stöd, delaktighet och medvetenhet bland ungdomar. Unity & Cultivations verksamhet visar på hur en mötesplats, som upplevs som säker, kan bli en ”motplats” till social otrygghet präglad av en förtryckande ”ordningsestetik” (Smith, Byrne, Garratt & Harries 2021), iscensatt av kameraövervakning, rasprofilering och andra uttryck för stigmatisering. Verksamheten har uppmärksammats av etablerade civilsamhällsorganisationer som ABF och Rädda Barnen, men även av tjänstemän anknutna till finansären, Region Stockholm, som beskriver Unity

och Folkets Husby som ”kritiska vänner” inom ramen av ett ”jämnt partnerskap” (Wettergård 2019). Verksamheten framstår som ett exempel på samspel mellan *uppfunna* och *inbjudna rum* när det civila samhället rör sig mellan dessa sociala rum för att främja sin sak. Detta illustrerar vidare att statsmakten inte är monolitisk, utan inbäddad i en komplex kulturell hegemoni, korsad av latent motstridiga politiska perspektiv (Gramsci 1971; Poulantzas 1978). Men det civila samhället utsätts också för förtryckande betingelser beroende på framhärskande koalitioner av politiska krafter och skiftande administrativa omständigheter, vilket illustreras av det följande exemplet.

”Partnerskap”: En inbyggd motsägelse?

Partnerskapet mellan Folkets Husby, Unity & Cultivation och Region Stockholm, såsom vi beskriver det ovan, förefaller i själva verket inte vara en utbredd erfarenhet i Sveriges marginaliserade stadsdelar. Inbjudna rum för civilsamhälleligt deltagande visar på en rad begränsningar, i synnerhet när stadsförvaltningar konfronteras med kritik från berörda civilsamhällesorganisationer (Kings, Kellecioglu, Rezai & Kravchenko 2021; León Rosales & Ålund 2017). Ett exempel på den upplevda arrogans och det osynliggörande av civilsamhället som vi redan har berört i ett tidigare avsnitt är när grundarna av Megafonen upplevde en utlovad ”dialog” med stadsförvaltningen som en de facto ”monolog”, där medborgarnas röster tystades (Al-khamisi 2015a). Det är den typen av dödläge som byggandet av Folkets Husby, som en ”organiseringens oas”, har avsetts att bryta. Men som vi diskuterar nedan visar husets erfarenheter med en förmodad ”dialog” med stadsdelsförvaltningen ett decennium senare på att historien upprepar sig, om än i nya kläder.

Det handlar om en fortsatt och ökande brist på förtroende för den lokala förvaltningen, ett perspektiv som tas upp i rapporten av Al-khamisi, Rezai & Mohamed A. (2019), som vi har hänvisat till i det föregående. I rapporten tas en kritik av stadsdelsförvaltningens politik och åtgärder upp. Prekarisering i Husby och på Järvafältet har, hävdar rapportens författare, pådrivits av eskalerande nedläggningar av offentliga välfärdstjänster, såsom skolor, vårdcentraler och lokala mötesplatser, och av den otyglade och nyckfulla privatiseringen av hyresbostäder. De ser det som resultatet av ett smygande beslutsfattande som sällan har

involverat lokalbefolkningen eller övervägt invånarnas grundläggande behov. Trots en bred lokal organisering har invånarna rutinemässigt blivit överkörda, menar de, vilket blottar en uppenbar brist på möjligheter till inflytande. Stadsdelsförvaltningens nonchalanta hantering av medborgarförslag har, framförs det, orsakat en utbredd misstro och känsla av maktlöshet och bristande förtroende för den lokala förvaltningen. Mot denna bakgrund föreställer sig rapportförfattarna Folkets Husby som en samlad aktör som skulle kunna öka medborgarnas förmåga att komma med formella förslag och följa upp stadsdelsförvaltningens behandling av dem. Detta skulle, föreslår de, också stimulera ett ökat ömsesidigt förtroende mellan medborgarna och administrationen.

En utredning från Kommissionen för ett hållbart Stockholm (Löfvenius 2016) visar i linje med ovanstående kritik på ett lägre förtroende för förvaltningen i Stockholms mest missgynnade stadsdelar än i andra delar av staden. Det förefaller mot denna bakgrund begripligt att strävan efter att öka ömsesidig tillit kom att stå i fokus i ett så kallat ”idéburet offentligt partnerskap” (IOP) som undertecknades mellan Folkets Husby och stadsdelsförvaltningen 2018 (Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning 2018). Denna IOP, en av flera som ingicks mellan stadsdelen och olika icke-statliga organisationer samma år, omfattade en treårig budget med möjligheter till förlängning. Partnerskapet skulle hanteras av en gemensam styrgrupp och arbetsgrupper med representanter för Folkets Husby och stadsdelsförvaltningen. Det uttalade syftet var att ”bygga en stark stadsdel med en mötesplats öppen för alla och att öka förtroendet mellan den offentliga förvaltningen, den idédrivna frivilligsektorn och medborgarna” (Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning 2018). Den beviljade budgeten villkorades av åtagandet att utveckla följande långsiktiga projekt:

- 1 Föräldragrupper Folkets Husby, inklusive en rad aktiviteter syftande till att ”stärka föräldrar i deras föräldraroll”,
- 2 Kvinnocenter Folkets Husby, syftande till att stärka kvinnor utifrån deras egna behov i samverkan med civilsamhälleliga och institutionella aktörer,
- 3 en verksamhet för utveckling av lokal demokrati och delaktighet syftande till att ”ta till vara invånarnas engagemang och öka förtroendet för den offentliga sektorn”.

Folkets Husbys och stadsdelsförvaltningens ömsesidiga engagemang inom ramen för IOP:n uppfattades av personalen och ansvariga processledare i huset som en möjlighet att inleda en konstruktiv dialog med stadsdelsförvaltningen. IOP:n skulle dock snart förvandlas till ett konflikttrum i en konfrontation mellan olika perspektiv. Det förefaller rimligt att dra slutsatsen att detta återspeglar två divergerande läsningar av avtalet. Å ena sidan skulle dokumentet, genom en kritisk dekolonial lens, kunna läsas som återspeglade ett fokus på vissa "icke-integrerade" målgrupper, sedda som "problem" i den dominerande politiska och mediala diskursen. Det vill säga grupper i behov av utbildning för demokratiskt ansvar, jämställdhet och normkonforma familjerelationer om de skulle kunna "integreras". Personal och processledare i Folkets Husby har uppenbarligen gjort en annan läsning som understryker att målgrupperna definierar sina egna behov. De talar om IOP:ns processer som gemensamma utrymmen inom vilka deltagarna skulle kunna fördjupa en känsla av gemenskap, uttrycka kollektiva erfarenheter och utveckla kritiska överläggningar och förslag till åtgärder som utmanar prekariseringspolitiken i en delad stad.

Detta konfliktladdade partnerskap fick ett abrupt slut. Enligt stadsdelsförvaltningens verksamhetsplan som presenterades i februari 2021 skulle förvaltningens olika idéburna offentliga partnerskap förlängas efter 2021, förutom det med Folkets Husby. Ingen uttrycklig förklaring gavs av förvaltningen och stadsdelsnämnden för detta undantag, förutom att just detta partnerskap hade "spelat ut sin roll" och "nått vägs ände".¹⁵⁶

Enligt ett inlägg i Nyhetsbyrån Järva av Anders Cardell (2021b, 2021a) framstår detta som ett kalkylerat beslut för att bryta ner möjligheterna till lokal social mobilisering och kamp för jämlikhet och samhällsengagemang från en av få organisationer som utvecklats av och för medborgarna i ett av huvudstadens mest utsatta områden, som drabbats hårdast av konsekvenserna av covid-19-krisen. Det ägde dessutom rum under en period då flera populära aktiviteter i området, som fungerade som fria utrymmen för ungdomar, stängdes. Med planer på att starta ett nytt

156 Stadsdelsnämndens ordförande Ole-Jörgen Persson, citerad i ett reportage om stadsdelens verksamhetsplan för 2021 (Löf Hagström 2021).

Framtidens Hus i området verkar stadsdelsnämnden ha vidtagit åtgärder för att stärka kontrollen över ungdomsverksamhetens organisation. I den nya satsningen *Framtidens Hus* fick den ovan nämnda icke-statliga organisationen Fryshuset ett uppdrag med fokus på företagartutbildning för ungdomar, förstärkt av ytterligare finansiering från stadsdelsförvaltningen (Löf Hagström 2021).

En särskild orsak till ett ansträngt förhållande mellan Folkets Husby och stadsdelsförvaltningen ansågs, enligt företrädare för husets ledningsgrupp,¹⁵⁷ vara att huset gav fritt handlingsutrymme till ungdomar som protesterade mot nedläggningen av den populära ungdomsanläggningen Reactor (Husbys unga 2020). En annan fråga, som anfördes som potentiellt kontroversiell av representanter för husets ledning, handlar om det kritiska perspektivet i en utredning om säkerhet, exponering och gemenskap (Schclarek Mulinari & Wolgast 2020) i Järva av forskare vid Stockholms universitet, initierad och publicerad av Folkets Husby. I den tar författarna Schclarek Mulinari och Wolgast upp en dominerande rasprofilerande diskurs och förhärskande politik avseende ”säkerhet” i Sveriges ”särskilt utsatta” stadsområden. Utredningen bygger på djupintervjuer med föräldrar och unga vuxna och på en enkät med 715 invånare i Järva, främst unga vuxna. Den förmedlar att den stora majoriteten av de tillfrågade har förtroende för medborgarna i det lokala samhället. Däremot uppger de flesta av de intervjuade att de inte har någon eller endast en låg grad av förtroende för myndigheterna i allmänhet, och för polis och säkerhetsvakter i synnerhet. Det mest iögonfallande är dock bristen på förtroende för journalister som bygger på hur medierna uppfattas rapportera om respondenternas bostadsområden. Erfarenheterna av rasism är, enligt rapporten, utbredda, liksom av diskriminering i form av bristande erkännande av formell utbildning eller den faktiska arbetsrelaterade kompetensen. Även om våldet i området, relaterat till kriminella nätverk, upplevs som ett allvarligt problem, är förtroendet för ”säkerhet” genom polis och vakter mycket lågt. En överdriven polis-kontroll av befolkningen upplevs som obefogad, och ofta kombinerad med kränkande behandling och omotiverad brutalitet (jfr Al-khamisi

157 Zoom-möte med företrädare för husets ledning, mars 2021.

och Kakaee 2019).

Sammantaget visar omständigheterna kring det brutna ”partnerskapet” som diskuterats ovan hur ”deltagarstyrning” kan dölja ojämlikheter i resurser och makt och det civila samhällets underordning när det gäller möjligheten att uttrycka kritik och ställa anspråk på en jämbördig dialog.

Antirasismen och den samtida Folkets Hus-rörelsen

Vi har i inledningen till detta kapitel ställt frågan om vilka lärdomar man kan dra av den förgångna Folkets Hus-rörelsens erfarenheter vad avser återuppfinnandet av Folkets Hus som medborgardrivna ”oaser” för organisering med social rättvisa, demokrati och antirasism i fokus. De ursprungliga Folkets Hus byggdes, finansierades och förvaltades som autonoma allmänningar av arbetarna själva (Ståhl 2005: 21). Att utveckla mötesplatser oberoende av extern finansiering sågs som en förutsättning för demokratisering. Den politiska radikalismen som förknippades med Folkets Hus som en arbetardriven institution uppfattades som ett hot av den politiska högern, som försökte blockera tillgången till mötesplatser. Efter andra världskriget överfördes finansieringen av Folkets Hus dock så småningom till stat och kommuner, och det antogs att deras verksamhet skulle vara politiskt neutral. Detta var, parallellt med ett ambitiöst socialdemokratiskt välfärdsstatligt folkhemsbygge, en del av en utveckling som präglades av kooptering, disciplinering och avpolitisering av sociala rörelser (Peterson, Thörn & Wahlström 2017).

Den ursprungliga Folkets Hus-rörelsen växte fram i efterdyningarna av den stora hungersnöden som slog mot Sveriges fattiga, 1867–1869. Närvarande text har författats vid tiden (2020–22) för en annan djup social kris, med covid-19 som den omedelbart utlösande faktorn. Det är en kris som FN:s livsmedelsprogram 2020 (WFP 2020) förespådde skulle komma att leda till ”hunger av bibliska dimensioner”. Detta är ett hot mot framför allt fattiga i det globala syd, men har drabbat också de mest utsatta i nord. Även i Sverige har barn till fattiga familjer tvingats gå hungriga som följd av covid-19, vilket kom att skapa ett ökande behov av välgörenhetsprogram och matutdelning (Perkins 2020).

I grunden handlar det om en eskalerande prekarisering som är direkt relaterad till den utbredda sårbarheten avseende försörjningsmöjligheter

för många i Sveriges fattigaste stadsdelar. Dessa kom till exempel att bära en ojämlig börda av den stigande arbetslösheten utlöst av covid-19. Det har blottlagt de prekära arbets- och försörjningsvillkor som länge har varit förhärskande i dessa områden. Dessutom har höjda lägenhetshyror, kopplade till skenrenoveringar och vräkningar, synliggjort hur det transnationella riskkapitalets närvaro drabbar fattiga familjer. Medan vräkningarna nådde en rekordhög nivå under pandemin, kom inga substantiella motåtgärder att vidtas från regeringens sida (Annebäck och Pogorzelska 2021; Kierkegaard 2021), trots varningar och vädjanden om återhållsamhet från FN:s särskilda rapportör om rätten till bostad (Rajagopal 2020). Följaktligen kom Covid-19 att förvärra effekterna av redan befintliga systemiska missförhållanden.

En polariserande social utveckling präglas samtidigt av ökande inflytande för extremhögern på politikens huvudfåra, med följd att landets missgynnade och segregerade stadsområden har kommit att fungera som syndabock för välfärdsstatligt sönderfall, framställda som ett "ointegrerat" hot mot nationens säkerhet, och dess invånare som en kostsam och kulturellt främmande social börda. Det är en utveckling som tillspetsades genom Tidöavtalet med en rad diskriminerande målbilder för en nykonservativ regim. 2000-talets nysatsning på att bygga upp medborgardrivna mötesplatser måste härvidlag diskuteras i sitt aktuella postpolitiska sammanhang med en långdragen kris för den liberala demokratin, en förbrukad nyliberalism och en eskalerande prekarisering av arbetsvillkor, försörjning och medborgarskap. Detta för tankarna till Antonio Gramscis (1971) definition av *krisen* som ideologiskt och politisk-ekonomiskt mellanspel. Det vill säga ett utdraget *interregnum*, där den härskande ordningen har förlorat folklig legitimitet och håller på att dö bort medan det som komma ska ännu inte har fått några tydliga konturer.

Dock visar samtidens sociala rörelser i Sverige såväl som i andra delar av världen på hur utvecklingen skulle kunna vändas och hur vägarna mot en ny demokratisk gemenskap skulle kunna se ut (Dalhstedt & Altermark 2022). Frågan som vi har ställt oss i detta kapitel är i vilken grad nya allmänningar som Folkets Husby, avsett att vara ett forum för anti-rasistisk organisering och en medborgardriven mötesplats, kan fungera som katalysator för en demokratisk renässans? Våra slutsatser pekar på en utveckling i denna riktning, avseende nya mötesplatsers betydelse

som uppfunna rum för demokratisk utveckling, trots en rad hinder.

Vi har tagit upp att Husby har kommit att präglas av en ökad närvaro av inflytelserika icke-statliga organisationer, följt av en konkurrensutsatt satsning på projektrelaterad finansiering och ”partnerskap” mellan stat, marknad och civilsamhälle. Folkets Husbys omfattande verksamhet och dess lokaler är starkt beroende av offentlig finansiering. Förväntningarna från finansiärer verkar samtidigt vara inriktade på terapeutiska insatser, företagande och fostran till individuell ”egenmakt”. Här har, som framgår ovan, en organisation som Fryshuset, med stark finansiell bas och kopplingar till näringslivets företrädare, ett övertag jämfört med Folkets Husby. Det avbrutna samarbetet mellan Folkets Husby och stadsdelsförvaltningen, som vi har diskuterat ovan, kan förstås som en varning avseende husets anspråk på att fungera som ett kritiskt forum för lokal organisering och ett substantiellt medborgerligt inflytande. Ett omfattande beroende av offentlig finansiering inbegriper en latent fara i linje med erfarenheter från Folkets Hus-rörelsens förflutna, som vi har tagit upp.

Ändå vittnar aktiviteterna i Folkets Husby om ett ”ställningskrig” bortom såväl som inom betingade ramar. Vi har lyft fram detta argument genom exemplet med den tvärgående solidaritetsrörelsen som har drivits av Socialt center Husby som ett *uppfunnet rum*. Ett annat exempel är den kritiska utredningsrapporten om säkerhet, utsatthet och gemenskap i stadsdelen Järva (Schclarek Mulinari & Wolgast 2020), publicerad av Folkets Husby. Ett tredje exempel är Unity & Cultivations verksamhet som syftar till att medvetandegöra ungdomar om samspel mellan rasifierande stigma, samhälleliga maktstrukturer och psykisk hälsa. Genom att korsa *uppfunna* och *inbjudna rum* visar detta exempel på hur en subtil bearbetning av individuella problem förbundna med institutionell diskriminering och internaliserat förtryck kan tillämpas i kollektiva läroprocesser.

Igenom dessa och andra verksamheter i Folkets Husby förmedlas en kunskap om hur strukturella förhållanden genererar individuella och sociala problem för stigmatiserade grupper och marginaliserade stadsdelar. Härigenom skapas potential för kritiskt tänkande och antirasistisk praxis i sökande efter demokratisk förnyelse och framväxt av nya gemenskaper, genom och bortom den lokala platskampen.

Sammanfattningsvis kommer Folkets Husby, i likhet med andra anti-

rasistiska allmänningar, att, givet samtidens politiska utveckling, fortsatt konfronteras med disciplinerande villkor för sin verksamhet. Historiska lärdomar från Folkets Hus-rörelsen kan i detta avseende vara vägledande avseende nödvändigheten av en kontinuerlig nystart av *uppfunna rum*, som ett ständigt återskapat demokratiskt utrymme där inte minst kampen mot rasism spelar en central roll för social rättvisa och alla människors lika värde. Detta är också en typ av erfarenhet som förbinder historien och samtiden i såväl den svenska som den internationella antirasistiska rörelsen. Som vi har tagit upp vittnar strävan att utveckla Folkets Husby som en oas för mobilisering av det civila samhället om inspiration från en lång, rik, mångfaldig och mödofylld historia av motstånd mot rasistiskt förtryck förankrad i samtida rörelser i USA:s urbana getton, Brasiliens favelor och Sydafrikas townships. Härigenom lades grund för en vision om samhörighet och solidaritet i likhet med vad som uttrycktes av Fred Hampton, framträdande ledare i Black Panthers och Chicagos legendariska Regnbågskoalition: ”Vi säger att man inte bekämpar rasism med rasism. Vi ska bekämpa rasism med solidaritet.”¹⁵⁸

Vi tackar Rami Al-khamisi, Faisal Muse, Atusa Rezai, Hedvig Wiezell, Basar Gerecci, René León Rosales, Martin Bak Jørgensen och Lars-Göran Karlsson för kritisk läsning och insiktsfulla kommentarer till tidigare versioner av denna text.

158 Vår översättning. Originalcitaten på engelska från tal av Hampton (1969), tillgängligt på: <https://www.marxists.org/archive/hampton/1969/misc/power-anywhere-where-theres-people.htm>